

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور

حسن اختری،* رضا جلالی،** علی اکبر امینی*** و کاظم جلالی****

| | | | |
|-------------------|--------------------------|-------------------------|---------------------|
| نوع مقاله: پژوهشی | تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۳ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۳ | شماره صفحه: ۳۰۵-۳۳۴ |
|-------------------|--------------------------|-------------------------|---------------------|

نمایندگان مجلس از نظارت و پاسخگویی در قبال رفتار و عملکردشان مصون نیستند و اکثر پارلمان‌های دنیا نوعی نظارت (درون‌سازمانی، برون‌سازمانی یا ترکیبی) بر رفتار نمایندگان خود دارند و کسی در اصل نظارت بر رفتار نمایندگان تردید چندانی ندارد اما در شیوه اعمال نظارت تفاوت‌ها و رویه‌های مختلفی به چشم می‌خورد. پژوهش حاضر، با هدف ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور انجام شد. روش مطالعه پیمایشی است و نمونه تحقیق را ۱۶۳ نفر از نمایندگان ۱۰ دوره مجلس شورای اسلامی تشکیل داده‌اند. برای طراحی پرسشنامه، ابتدا با ۱۲ نفر از افرادی که بیش از سه دوره سابقه نمایندگی مجلس شورای اسلامی داشتند، مصاحبه عمیق صورت گرفت و سپس از درون مصاحبه‌ها، پرسشنامه طراحی شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ۹۴/۸ درصد از افراد نمونه مطالعه مرد و ۵/۲ درصد زن بودند. بیش از نیمی از پاسخگویان تحصیلات دکتری و نمایندگان دوره‌های نهم (۲۲/۵ درصد) و هشتم (۱۹/۷ درصد) مجلس شورای اسلامی دارای بیشترین درصد بودند. ۷۰/۶ درصد از پاسخگویان آسیب‌شناسی مجلس را بسیار ضروری می‌دانستند و حدود ۱۷ درصد عملکرد مجلس شورای اسلامی را در ۴۰ سال خدمت در زمینه قانونگذاری موفق و ۷۶/۵ درصد عملکرد مجلس شورای اسلامی را در زمینه موفقیت در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی پایین ارزیابی کردند. نتایج تحلیل دو متغیر نشان داد که بین آسیب‌شناسی عملکرد و همچنین بین مستدل و منطقی بودن رأی نمایندگان به طرح‌ها و لوایح قانونی و تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود دارد. بر مبنای نتایج رگرسیون لجستیک متغیرهای جنس، تحصیلات، سن، نمره کارایی مجلس در گروه ۱۱ تا ۱۵، میزان اهمیت کارایی و ارزیابی عملکرد مجلس تأثیر مستقیم و نمره ۱۵ تا ۲۰ کارایی تأثیر معنادار و معکوس بر احتمال (تشکیل) اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی را در حوزه‌های انتخابیه کشور دارند. بر این اساس به میزانی که اهمیت کارآمدی و عملکرد مجلس شورای اسلامی افزایش پیدا می‌کند، نیاز به متشکل شدن نخبگان حوزه در جهت مشاوره به نمایندگان، برای تأثیرگذاری در وظایف نمایندگی بالا می‌رود. این امر به همکاری تفکرات بیشتر برای نظارت منجر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: مجلس شورای اسلامی؛ انتخابات؛ ارتباط نظام‌مند در حوزه انتخابیه؛ مجلس مشورتی محلی

* دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز؛ Email: akhtarihassan@yahoo.com

** استادیار دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز (نویسنده مسئول)؛ Email: rez.jalali@iauctb.ac.ir

*** استادیار دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز؛ Email: ali.amini@iauctb.ac.ir

**** استادیار دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز؛ Email: Kazem.jalali@iauctb.ac.ir

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی و یکم، شماره یکصد و هفدهم، بهار ۱۴۰۳

doi: 10.22034/MR.2022.5330.5096

مقدمه و بیان مسئله^۱

در قرن اخیر، پارلمان‌ها همواره توجه زیادی را در عرصه بین‌المللی و محلی به خود جلب کرده‌اند. شهروندان و سازمان‌های مردم‌نهاد اهمیت پارلمان‌ها و جایگاه آنها را در حکمرانی دمکراتیک، به دلیل نقش مهم آنها در قانونگذاری، نظارت بر قوه مجریه و نمایندگی از منافع شهروندان را درک کرده‌اند (Mandelbaum, 2012). پارلمان‌ها از اصلی‌ترین ارکان ایجاد دمکراسی و حکمرانی خوب در کشورها هستند و در ایجاد یک حکومت پاسخگو و کارآمد تأثیرگذارند (Parsojo, 2009).

براساس اصول اسلامی، همواره مسئولیت‌پذیری با پاسخگویی همراه شده است و این دو اصل دو روی یک سکه‌اند. در حکومت اسلامی هر فرد که مسئولیتی می‌پذیرد به تبع باید نسبت به عملکرد و اقدام‌های خود پاسخگو باشد و برای هر اقدام، دلیل و استدلالی متقن داشته باشد. هرچه مسئولیت سنگین‌تر و خطیرتر، پاسخگویی به آن بیشتر می‌شود. نظام نوبنیان و بدیع جمهوری اسلامی ایران که داعیه‌دار ایجاد حکومتی مبتنی بر موازین و آموزه‌های شرع مقدس اسلام است، از دیرباز کوشیده تا با تأکید بر اصل ولایت فقیه، نظامی را پی‌ریزی کند که در آن حاکمیت و تشریح به خداوند اختصاص داده شود و همگان تسلیم اوامر ذات باری تعالی باشند. در کنار این اعتقاد بنیادین که محتوای نظام جمهوری اسلامی را تشکیل می‌دهد ساختارهای مدرن حکومت و برخی نهادهای مدرن دولتی نیز ایجاد شده است تا از این طریق راه‌های دستیابی به اهداف مزبور تسهیل شود. از جمله نهادهای مدرن مورد اشاره می‌توان به مجلس شورای اسلامی اشاره کرد که به سبب ارزش و جایگاه بی‌مثال، بنیان‌گذار انقلاب اسلامی آن را در رأس امور و نمایندگان را عصاره فضائل ملت خوانده‌اند (داوودی، بخشایش اردستانی و عربیان، ۱۳۹۸).

۱. مقاله علمی - پژوهشی، مستخرج از تز دکتری با عنوان «ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده علوم سیاسی است.

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۰۷

مجلس، یکی از اساسی‌ترین ارکان حاکمیتی و تصمیم‌سازی در کشورها به‌شمار می‌رود. بسیاری از نظام‌های دنیا از مجلس برخوردار و به تناسب تحت تأثیر بوده‌اند (Chiru, 2018). به عبارتی در کشورهای دموکراتیک که به شیوه دموکراسی (مردم‌سالاری) و با حضور و رأی مردم اداره می‌شوند، پارلمان (مجلس) جایگاه ویژه‌ای دارد؛ چراکه قوه مقننه در چنین نظام‌های سیاسی نقطه تعادل و کانون مرکزی نظام محسوب می‌شود. از طرفی در دنیای امروز تصور تحقق دموکراسی بدون وجود پارلمان امری غیرممکن خواهد بود. حضور نمایندگان مردم در خانه ملت (مجلس) که قاعدتاً باید با انتخابی آزادانه و آگاهانه در فرصت‌های برابر انجام شود، می‌تواند مشروعیت نظام را تأمین کند. از طرف دیگر با توزیع قدرت بین ارکان حکومت و نقش قانونگذاری و نظارتی مجلس روی قوه مجریه که مسئولیت اجرایی حکومت را برعهده دارد و قوه قضائیه که عهده‌دار دادخواهی و تظلم‌خواهی در جامعه است مقبولیت نظام را بالا بردن کارآمدی، تضمین می‌کند. بنابراین نمایندگان مردم در مجلس نقش مهم و کلیدی در اداره و تداوم حکومت برعهده دارند که هرگونه غفلت یا تعلل و تسامح در انجام وظیفه نمایندگی می‌تواند روند کارکرد نظام را با مشکلات جدی مواجه سازد. مجلس در ایران نیز حائز اهمیت بوده و مظهر اصلی مردم‌سالاری دینی، آزاده و حاکمیت مردم محسوب می‌شود. از نظر امام خمینی (ره) بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، مجلس در رأس امور است و قریب به ۶۰ اصل (حدود یک‌سوم از قانون اساسی)، به مسائل مجلس مربوط می‌شود که حاکی از اهمیت مجلس در اداره امور کشور است. ضمن اینکه براساس اصل پنجاه‌وهفتم قانون اساسی، «قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که این قوا مستقل از یکدیگر و زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت، برطبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند». همچنین براساس اصل پنجاه‌وهفتم قانون اساسی اعمال

قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که اعضای آن را نمایندگان منتخب مردم تشکیل می‌دهند (مسیبی، خانمحمدی و حسنوند، ۱۳۹۹).

بی‌شک مجلس شورای اسلامی رسالت‌های مهمی همچون قانونگذاری، تفسیر قوانین عادی و صلاحیت‌های نظارتی را احراز کرده است و از این طریق نقشی بی‌بدیل و بارز را در حاکمیت صحیح قانون به خود اختصاص داده است. یقیناً با توجه به تأثیرگذاری مجلس شورای اسلامی، سرنوشت مسائل کشور در گرو کیفیت و کارکرد این نهاد قانونگذار است (یاری، آذین و گلشنی، ۱۳۹۹). مجلس شورای اسلامی نهاد قانونگذار کشور است که تمام شریان‌های حیاتی کشور را کنترل می‌کند و از این رو نیازمند ساختاری کارآمد است.

مجلس شورای اسلامی در کشور ما با نقایص و چالش‌های زیربنایی مواجه است. از جمله اینکه آیا عملکرد مجلس شورای اسلامی توانسته است این جایگاه ویژه را در بعد قانونگذاری و وظیفه نظارتی بر دستگاه‌ها و سازمان‌های حکومتی حفظ کند؟ وکلای ملت بعد از انتخاب شدن و استقرار در کرسی‌های مجلس چه ارتباط تعریف شده و ارگانیکی با حوزه‌های نمایندگی خود دارند؟ طی چه فرایند و سازوکاری از نیازهای واقعی موکلان خود مطلع می‌شوند؟ چه جریان و اشخاصی در تصمیم‌سازی نمایندگان دخالت دارند؟ استفاده و کیل ملت از «خرد جمعی» برای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک و راهبردی در کدام اتاق فکر اتفاق می‌افتد؟ آیا اصولاً نمایندگان مردم در مجلس شورای اسلامی به یک اتاق فکر - که متشکل از نخبگان و فرهیختگان حوزه انتخابیه آنها باشند - نیاز دارند؟ در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته این ارتباط معمولاً از طریق احزاب و تشکل‌های صنفی و سیاسی برقرار می‌شود. اصولاً یکی از کارکردهای احزاب حلقه واسط بین مردم و حکومت است. در این کشورها برنامه‌های کلان از سوی احزاب، البته با مشارکت مردم به‌عنوان اعضای آنها طراحی، ارائه و

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۰۹

همچنین با نظارت آنها اجرایی می‌شود. در ایران احزاب نقش مؤثری در برنامه‌ریزی و هدایت جامعه و معادلات سیاسی داخلی و خارجی ندارند و این نقص باعث می‌شود میان مجلس شورای اسلامی و مردم (به‌ویژه نخبگان) ارتباط فکری و اجرایی اندکی برقرار شود که به‌نوبه خود در کاهش اعتماد میان مجلس و مردم و افزایش فاصله میان این دو رکن اساسی نقش مهمی دارد. ازسوی دیگر ضعف‌های جدی و مهمی در فرایندهای قانونگذاری و سیاستگذاری ملی وجود دارد (نظیر وجود انبوه قوانین ضعیف، متعارض و ناکارآمد و نیز نحیف بودن دریچه‌های مشارکت فکری و اجرایی مردم در امور گوناگون حاکمیتی).

به‌منظور افزایش کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران و نیل به آرمان‌های انقلاب اسلامی، آسیب‌شناسی و اصلاحات ساختاری ضرورتی انکارناپذیر است که به‌نظر می‌رسد با تشکیل مجلس مشورتی محلی در مرکز حوزه انتخابیه، بتوان زمینه مشارکت داوطلبانه، آزادانه و آگاهانه فرهیختگان و نخبگان متعهد دانشگاهی و حوزوی به‌همراه پیشکسوتان باتجربه جامعه را فراهم کند. وجود چنین تشکیلات مردم‌نهادی می‌تواند وکلای مردم را در مجلس شورای اسلامی از «خرد جمعی» بهره‌مند کرده و ارتباط نظام‌مند و قانونمند نماینده با حوزه انتخابیه را برقرار کند. بر این اساس با پژوهش در خصوص اینکه آیا تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور ضرورت و امکان‌پذیر است؟ و عوامل مؤثر بر آن کدامند؟ به این موضوع پرداخته می‌شود.

۱. چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

وجود پارلمان یا سیستم نمایندگی، اغلب به‌عنوان یکی از جلوه‌های روشن دموکراسی جدید تعبیر می‌شود، زیرا تاکنون بدیلی برای آن یافت نشده و به همین دلیل غیرقابل تشکیک و چالش است (طباطبایی، ۱۳۹۶: ۵۹). بر این اساس، نظام پارلمانی به‌عنوان

واقعیتی سیاسی و قانونی نهادینه شده وجود دارد (Morgan and Schleitter, 2004). مور کلارک، مورخ یونانی می‌نویسد که در زمان امپراتور آگوستوس، رومیان مجموعه اداری را تجربه کرده‌اند که بعضی از ویژگی‌های پارلمان‌های امروزی را داشتند. دسته‌هایی از فرستادگان مردم، به صورت انتخابی و گاهی انتصابی تشکیل می‌شدند که تا حدودی از اختیار وضع مالیات برخوردار بودند. در ورای این روند در مورد شکل‌گیری پارلمان یا سیستم نمایندگی، مفهومی وجود دارد که نشان‌دهنده مسیری است که ما با استناد به آن، عبارت نظام پارلمانی و نمایندگی را به کار می‌بریم (سیدین‌زاده و انصاری، ۱۳۹۸: ۲۰). درعین حال، این روند تاریخی به ما خاطر نشان می‌کند که چه اموری را از نمایندگان مان انتظار داشته باشیم و آنان باید مانع انجام چه اموری شوند که در راستای منافع عمومی نیستند، چگونه انسان‌هایی باشند، و ارتباط ما با آنان چگونه باشد (Morris, 2012: 8).

هانا پیتکین و آنتونی بیرچ دو نفر از مشهورترین نویسندگانی هستند که تلاش کرده‌اند، نگاه قابل فهم و همه‌جانبه‌ای از موضوع پارلمان و سیستم نمایندگی ارائه دهند؛ هرچند ممکن است نگاه و تعریف این دو از تعریف معمول و مرسوم از نظام نمایندگی و پارلمانی، با بقیه متفاوت باشد، یا تنها یک یا چند معنای خاص مورد اتفاق نظر آنها باشد. بیرچ بیان می‌کند که نظام پارلمانی، تنها یک معنا ندارد. نگاه و تعریف او از سیستم نمایندگی، کاربردهای زیادی دارد و هر تعریف به لحاظ منطقی از سایر تعریف‌ها مجزا و متفاوت است (Zareei and Fozi, 2017: 10).

از سوی دیگر، پیتکین معروف‌ترین نظریه پرداز نظام‌های پارلمانی، در اثر معروف خود با عنوان مفهوم نمایندگی یا سیستم پارلمانی بر این نظر است که مفهوم نظام نمایندگی نمی‌تواند نماد یک مفهوم انتقالی باشد، بلکه خود به تنهایی نماد ایده و عقیده بسیار چندساحتی و درعین حال، دارای معانی متعدد است (Pitkin, 1967: 241).

اساس نظریه نظام پارلمانی و نمایندگی، حول سه پرسش اساسی شکل می‌گیرد: چه کسی نماینده می‌شود؟ بر چه چیز یا چیزهایی نمایندگی می‌کند؟ چگونه نمایندگی می‌کند؟ پرسش اساسی در اینجا این است که قدرت در کجا واقع شده است؟ دو نظر در این مورد وجود دارد؛ یک نظر این است که قدرت از بالا و صاحبان قدرت است و به هر شکل و با هر عنوانی که بخواهند آن را اعمال می‌کنند؛ نظر دیگر این است که قدرت از پایین است و از مردم گرفته شده و اعمال می‌شود. نظریه «ارتقای عمودی»، مبتنی بر بحث‌هایی است که شباهتی به دیدگاه‌های نظریه پردازان دمکراسی ندارد. در دمکراسی، قدرت سیاسی را مردم ایجاد می‌کنند و در نتیجه، از سوی آنها نمایندگی می‌شود و پیش از هر چیز، حاکم و رئیس کشور، تابع قدرت مردم است (رجبلو و خوشنام، ۱۳۹۵: ۱۴۲).

حاکم به‌عنوان نمادی از مردم‌سالاری، براساس نظام پارلمانی، قدرت را در راستای منافع آنان به کار می‌برد. در حالی که در نظریه انتخاب طبیعی یا گزینش الهی، قدرت حاکم یا پادشاه از قدرت الهی ناشی بوده و حاکم تنها به خدا پاسخگو است و پارلمان، برای حاکم و پادشاه، نقش کارگزاری یا حداکثر نقش مشورتی دارد. در قرن هفدهم، ژان ژاک روسو در اثر معروفش با عنوان *قرارداد اجتماعی*، نظریه‌های سنتی درباره سیستم نمایندگی و پارلمان را به چالش کشید و از این تاریخ قدرت سیاسی در نحوه اداره جامعه مورد توجه قرار گرفت. به عبارت دیگر، قدرت سیاسی محدود می‌شود و در مقابل اعمال قدرت، مجبور به حسابرسی و پاسخگویی است. در واقع، نقطه عزیمت محدودسازی قدرت و ایجاد سیستم پارلمانی از لویتان اثر هابز آغاز شد. از نظر او، مردم‌سالاری و سیستم پارلمانی، روشی غیر از نظریه طبیعی دولت از منظر جان لاک است (Hobbes, 2002: 125). از اینجا به بعد است که نظریه پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، جایگزین نظریه سنتی و گزینش طبیعی حکومت می‌شود. در

نظریه پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری هابز، کاستی‌ها و ضعف‌های نظریه قدرت طبیعی رفع و اصلاح می‌شوند. براساس این نظریه، نماینده کسی است که به محض انتخاب شدن، باید بداند که در برابر اعمالش در دوران نمایندگی، پاسخگو است و رابطه‌ای که براساس نظریه قدرت بین موکل و نماینده وجود داشت، کنار گذاشته می‌شود، زیرا در نظریه طبیعی قدرت، اعتقاد به پاسخگویی به مردم، در حد ضعیف و ناچیز است. در تمام نظریه‌های معطوف به قدرت، انتخابات بیشترین نقش را برای نمایندگان به‌عنوان کارگزاران قدرت حاکمه قائل است و از نقطه نظر تأمین اهداف مردم با نظام‌های مبتنی بر پاسخگویی به مردم تفاوت زیادی دارد. برای نظریه پردازان طرفدار حکومت و اقتدارگرایان، هدف انتخابات، گزینش و ایجاد فرصت‌هایی برای انتخاب نمایندگان خاص است. انتخابات با هدف و حساب شده برای مردم و نمایندگان است و هدف انتقال قدرت از شخصی به شخص دیگر است و پس از آن، نمایندگان از پاسخگویی و مسئولیت در برابر مردم آزاد و معافند (Morris, 2012: 14).

دیوید اپتر برای نشان دادن انسجام درونی و جامعیت علم سیاست، از ۶ رهیافت عمده یا «تم اصلی» استفاده می‌کند که در تحول و توسعه تدریجی، تحلیل سیاسی را به‌عنوان منظومه‌ای نشان می‌دهد که عبارتند از:

۱. فلسفه سیاسی: فلسفه سیاسی مورد توجه در اینجا مطالعه کاربرد عقل و خرد در امور انسانی است. در گذشته‌های دور مطالعه سیاست محاط در قلمرو فلسفه سیاسی بود. به این معنا که در تحلیل سیاسی تأکید روی مقاصد، غایات اخلاقی و نیات بود. در این قلمرو مسائلی از قبیل عدالت، انصاف، آزادی و سایر ارزش‌های جامعه مدنی و موازینی که کمک به استقرار نظم و آنچه که برای انسان مفید و خوب است.

۲. نهادگرایی: ^۱ آرمان‌ها و مقاصد فلسفه سیاسی در قالب نهادها جان می‌گیرند. در واقع برای نیل به غایات که فلسفه سیاسی برای حکومت تعیین می‌کند، نهادسازی ضرورت دارد. نهادها زندگی اجتماعی را با ابزارهای سیاسی به نظم در می‌آورد. در این فراگرد، نهادها سرشت و طبیعت اهداف سیاسی را تحت تأثیر قرار می‌دهند مثلاً برای استقرار دموکراسی در جامعه به نهادهایی نیاز است که کمک می‌کند مردم از طریق انتخابات نمایندگان خود را در قوای مجریه و مقننه منصوب کنند.

۳. رفتارگرایی: ^۲ فرد در جامعه به‌عنوان یک انسان سیاسی تلقی می‌شود که رفتارش در نیل به غایات و حفظ و ارتقای ارزش‌های آن با اهمیت است. در مقوله رفتارگرایی، توجه از نهادها به افراد معطوف می‌شود. چه انگیزه‌هایی رفتار انسان را در جامعه تعیین می‌کند؟ اولویت‌ها، ترجیحات، افکار و اندیشه‌های انسان، رفتار متقابل فرد و حکومت را شکل می‌دهد.

۴. کثرت‌گرایی: ^۳ مفهوم «پلورالیسم» یا کثرت‌گرایی در همین معناست که جامعه به درجه‌ای از تسامح و تساهل برسد که افراد فارغ از اختلاف‌های اعتباری مانند قومیت، نژاد، زبان، طبقه، مذهب و غیره با هم در یک محیط تفاهم‌آمیز فعالیت، رقابت و همکاری سازنده کنند. در جوامع «مدرن» و به غایت پیچیده امروزی، فراهم کردن چنین زمینه‌ای برای وفاق اجتماعی و رشد، آگاهی‌های فردی و جمعی برای مشارکت و همکاری برای توسعه کمی و کیفی جامعه بسیار حساس و با اهمیت است.

1. Institutionalism

2. Behavioralism

3. Pluralism

۵. ساختارگرایی: ^۱ تقسیم فعالیت‌های مربوط به زندگی اجتماعی در یک شبکه به هم‌پیوسته، نقش‌ها، طبقات و روش‌های قانونمند برای تسهیل ارتباطات متقابل در قلمرو ساختارگرایی قرار می‌گیرد.

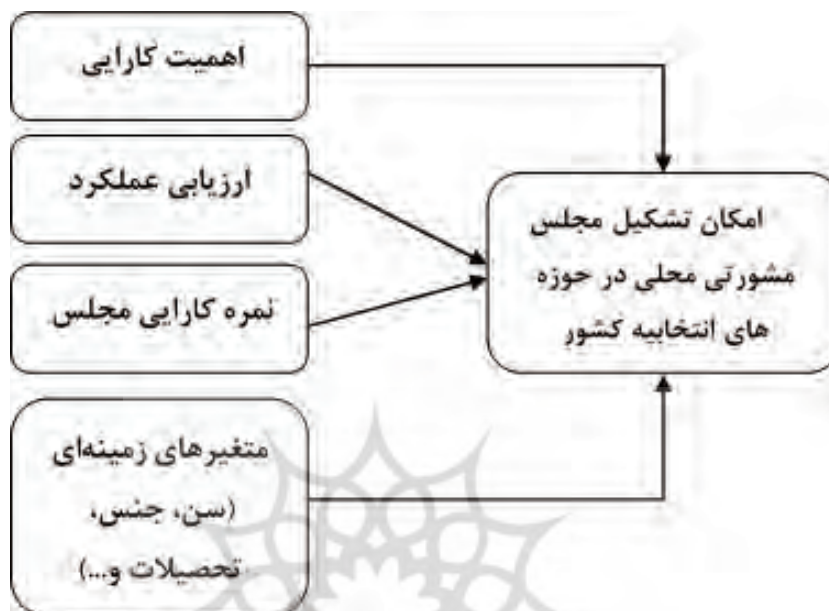
۶. توسعه‌گرایی: ^۲ از آنجاکه ساختارها همواره در تغییر و دگرگونی هستند، رهیافت توسعه‌گرا در مطالعه سیاست، توجهش معطوف به فراگرد رشد و صنعتی شدن و تأثیر آن بر شکل و ماهیت خط‌مشی‌های حکومتی است (اپتر، ۱۴۰۰).

با وجود متفاوت بودن هر یک از این رویکردها، هر شش رهیافت به نحوی با هم در ارتباط هستند. فلسفه سیاسی شرایط تحقق دموکراسی را معین می‌کند. نهادگرایی ابزار استقرار دموکراسی را به دست می‌دهد. رفتارگرایی می‌گوید چه کسی، چگونه و چه زمانی در زندگی واقعی سیاسی با چه انگیزه‌ای به دنبال راه‌حل‌های برنامه‌ریزی شده برای نیل به دموکراسی می‌رود. کثرت‌گرایی با مسئله مشارکت و پاسخگویی به نیازهای جمعی در جامعه سروکار دارد. ساختارگرایی مسئله اینکه چگونه رفتار سیاسی تعیین می‌شود، طرح می‌کند و بالاخره توسعه‌گرایی بر مقوله تغییر و تحول تأکید دارد. بر این اساس تشکیل اتاق فکر برای استفاده از خرد جمعی در تصمیم‌گیری‌های نمایندگان مجلس شورای اسلامی را با رهیافت فلسفه سیاسی، هدفمند کردن رأی نمایندگان را با رهیافت نهادگرایی، اراده و اختیارات نمایندگان و مشارکت داوطلبانه نخبگان را با رهیافت رفتارگرایی، ساختار مجلس مشورتی را با رهیافت ساختارگرایی، زمینه‌سازی مجلس مشورتی محلی برای حضور نخبگان جامعه با تضارب آرا در تصمیم‌گیری‌های نمایندگان مجلس شورای اسلامی با رهیافت کثرت‌گرایی و همچنین برقراری ارتباط سیستماتیک نماینده با مردم - که راه توسعه را در پی خواهد داشت را با رهیافت توسعه‌گرایی می‌توان با کمی تساهل و تسامح تبیین کرد.

1. Structuralism

2. Developmentalism

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش



مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه پیشینه پژوهش باید خاطر نشان کرد که به‌رغم اهمیت موضوع، تاکنون پژوهش مستقلی انجام نگرفته است. اما برخی مطالعات به جنبه‌های دیگر مجلس شورای اسلامی پرداخته‌اند. برای مثال صابری و طحان نظیف (۱۴۰۰) در پژوهشی بیان کردند که مجلس شورای اسلامی با توجه به وظیفه قانونگذاری و نظارت که برعهده دارد و نیز ظرفیت ساختاری بخش‌های مختلف مجلس، می‌تواند مهم‌ترین نقش را در فرایند ارزیابی تأثیرات قانون برعهده داشته باشد. در این زمینه مجلس شورای اسلامی می‌تواند از نظرهای گروه‌های مدنی و کمک سایر نهادها برای ارزیابی تأثیر قانون بهره برد. حقیقی و کولیایی (۱۳۹۶) در پژوهش خود درباره مجلس ششم و نهم نشان دادند که پارلمان یا مجلس در ساختار قدرت سیاسی کشورها جایگاه و

اهمیت ویژه‌ای دارند. هر دو مجلس به دلیل بی‌نظمی‌های گوناگون و نداشتن برنامه مدون و اختلاف‌نظر در برابر نهادهای مختلف در تضاد بوده‌اند. نتایج پژوهش جلالیان (۱۳۹۶) بیانگر آن است که منشأ کاستی و ضعف‌های قوه مقننه را می‌توان به عوامل داخلی (یعنی از درون مجلس و نمایندگان) و عوامل بیرونی، طبقه‌بندی کرد و به‌منظور ارتقا و توانمندسازی نظام قانونگذاری کشور، علاوه بر اصلاحات تکنیکی و جزئی، باید اصلاح فراگیر و هماهنگ ساختار سیاسی، حقوقی، فرهنگی و مدیریتی کشور نیز مدنظر قرار گیرد. متیوز^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی بیان کرد که در پاسخ به بحران دمکراسی، قوه مقننه در سراسر جهان در حال توسعه مکانیسم‌های مشارکتی جدید برای ارتقای مشارکت پارلمانی و ایجاد فرصت‌های دیگر برای شهروندان در زمینه تأثیرگذاری بر سیاستگذاری هستند. باین حال، به‌رغم رواج چنین ابتکاراتی، اطلاعات کمی وجود دارد در مورد اینکه آیا نخبگان سیاسی پذیرای نظریات عمومی هستند. نتایج نشان‌دهنده بی‌علاقگی قابل توجه - در مواردی ضدیت - از سوی نمایندگان منتخب است. به‌ویژه، این نگرانی‌ها را آشکار می‌کند که طومارهای الکترونیکی پارلمانی خطر تضعیف روابط بین نمایندگان مجلس و رأی‌دهندگان آنها را به‌همراه دارد. غرق کردن دستور کار پارلمان با مسائل فوری، اما نه لزوماً مهم به‌طور گسترده‌تر، نخبگان سیاسی را به تفکر واداشته‌اند. کانتوری^۲ (۲۰۱۸) بیان کرد که این پژوهش بر الگوهای تجدید و تداوم در پارلمان یونان تمرکز دارد. سه نگرانی اصلی مورد بحث قرار گرفته است: الگوهای گردش نمایندگان تازه‌وارد؛ الگوهای گردش پارلمان در خصوص تحولات سیاسی و انتخاباتی که با بحران بدهی معرفی شده است و الگوهای تداوم برای نمایندگان قدیمی مجلس در عین توجه به نخبگان.

1. Matthews

2. Kountouri

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور ————— ۳۱۷

نتایج بیانگر این است که نمایندگان مجلس آینده تمایل دارند منابع آموزشی و سیاسی جریان اصلی نمایندگان اصلی پارلمان را تکرار کنند و درعین حال الگوهای قدرتمندی برای تداوم وجود دارد که فرصت‌های شغلی نمایندگان قدیمی را حفظ می‌کند. با این حال، چرخش پارلمانی در مواقع بحران و همچنین از طریق تجدید نسل‌های سیاسی در عین توجه به نخبگان سیاسی امکان‌پذیر است.

۳. روش تحقیق

روش تحقیق با توجه به هدف، پیمایشی و از نوع تحقیقات کاربردی است. جامعه آماری همه نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی را شامل می‌شود. داده‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه و در حجم نمونه ۱۶۳۱ نفری از نمایندگان ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی در سال ۱۴۰۰ گردآوری شده است. برای پیدا کردن نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس طی نامه‌نگاری‌ها و مراجعات حضوری و تلفنی مختلف، نمایندگان بسیاری از مصاحبه و تکمیل پرسشنامه سر باز می‌زدند. برخی از نمایندگان هم اجازه مراجعه نمی‌دادند. همچنین بسیاری از نمایندگان دوره‌های گذشته برای توزیع پرسشنامه قابل شناسایی نبودند، بر این اساس از افرادی از جمعیت هدف بهره گرفته شد که در دسترس و مایل به شرکت بودند. برای طراحی پرسشنامه، ابتدا با ۱۲ نفر از نمایندگان ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی مصاحبه عمیق صورت گرفت و سپس از درون مصاحبه‌ها پرسشنامه طراحی شد. روایی پرسشنامه محتوایی است و براساس نظر اساتید راهنما و مشاور پرسشنامه تدوین شد. برای بررسی پایایی ابزار

۱. در نهایت به دلیل عدم پاسخگویی نمایندگان مجلس، تعداد ۱۵۳ پرسشنامه کامل گردآوری شد. در بین نمونه آماری نمایندگان دوره دوم ۶ نفر (۲/۸ درصد)، دوره سوم ۱۰ نفر (۴/۷ درصد)، دوره چهارم ۹ نفر (۴/۲ درصد)، دوره پنجم ۱۳ نفر (۶/۱ درصد)، دوره ششم ۱۵ نفر (۷ درصد)، دوره هفتم ۳۹ نفر (۱۸/۳ درصد)، دوره هشتم ۴۲ نفر (۱۹/۷ درصد)، دوره نهم ۴۸ نفر (۲۲/۵ درصد) و دوره دهم ۳۱ نفر (۱۴/۶ درصد) بودند. ۲۶ نفر از نمایندگان هم اینکه در کدام دوره مجلس شورای اسلامی حضور داشته باشند را اعلام نکردند.

از ضریب آلفا کرونباخ استفاده شد. بدین منظور یک نمونه اولیه شامل ۳۰ پرسشنامه پیش آزمون شد و سپس با استفاده از داده‌های به دست آمده از این پرسشنامه‌ها میزان ضریب پایایی محاسبه شد. نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های پژوهش از پایایی قابل قبولی برخوردار است. در نهایت داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

جدول ۱. میزان پایایی مؤلفه‌های پژوهش

| متغیرها | مقدار آلفا کرونباخ |
|-------------------------|--------------------|
| میزان اهمیت کارایی مجلس | ۰/۸۷۱ |
| ارزیابی عملکرد مجلس | ۰/۷۱۴ |

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. توصیف ویژگی‌های جمعیتی نمونه

مطابق نتایج جدول ۲، ۱۴۵ نفر (۹۴/۸) از افراد نمونه مطالعه مرد و ۸ نفر (۵/۲ درصد) زن بودند. ۵/۲ درصد افراد مدرک لیسانس، ۴۲/۵ درصد کارشناسی ارشد و ۵۲/۳ درصد دارای مدرک دکتری هستند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد که بیش از نیمی از پاسخگویان تحصیلات دکتری دارند. بیشتر افراد (۳۵/۹ درصد) براساس نوع شغل قبل از نمایندگی فرهنگی، مدرس و هیئت علمی دانشگاه هستند و سپس گروه مدیرکل، فرماندار و معاون فرماندار با ۲۷/۵ درصد بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین نمایندگان دوره‌های نهم (۲۲/۵ درصد) و هشتم (۱۹/۷ درصد) مجلس شورای اسلامی دارای بیشترین نسبت هستند.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصدی ویژگی‌های جمعیتی نمونه مورد مطالعه

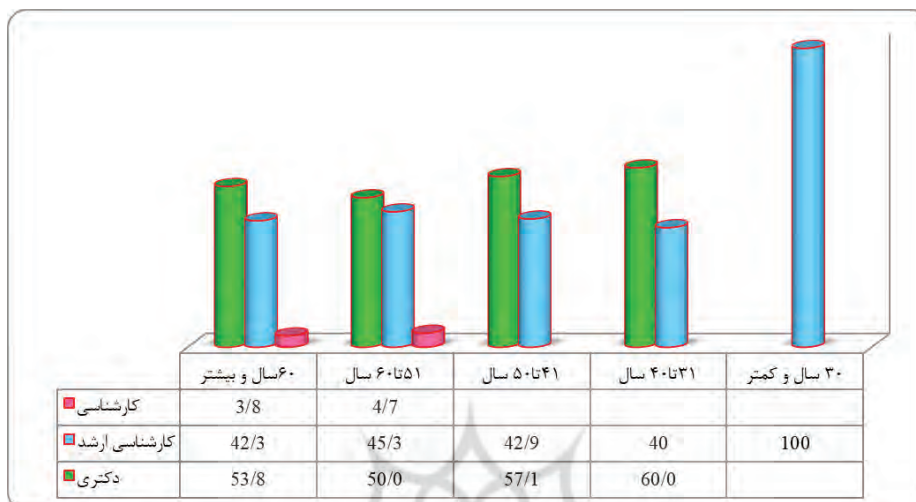
| متغیرها | طبقات | فراوانی | درصد فراوانی |
|-------------------------|-----------------------------------|---------|--------------|
| جنس ^۱ | مرد | ۱۴۵ | ۹۴/۸ |
| | زن | ۸ | ۵/۲ |
| تحصیلات | لیسانس ^۲ | ۸ | ۵/۲ |
| | کارشناسی ارشد | ۶۵ | ۴۲/۵ |
| | دکتری | ۸۰ | ۵۲/۳ |
| نوع شغل قبل از نمایندگی | فرهنگی / مدرس و هیئت علمی دانشگاه | ۵۵ | ۳۵/۹ |
| | نظامی (پاسدار) | ۱۴ | ۹/۲ |
| | مدیرکل، فرماندار و معاون فرماندار | ۴۲ | ۲۷/۵ |
| | وکیل، قاضی | ۱۲ | ۷/۸ |
| | کارمند، کارمند وزارت خارجه | ۱۳ | ۸/۵ |
| | جراح و متخصص چشم | ۳ | ۲/۰ |
| | مهندس | ۲ | ۱/۳ |

مأخذ: همان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. علت کم بودن نمایندگان زن در نمونه مورد مطالعه به این دلیل است که در دوره‌های مختلف نمایندگی مجلس شورای اسلامی همواره نسبت زنان کمتر از ۶ درصد بوده است. برای مثال در سال‌های ۱۳۷۹، ۱۳۸۳، ۱۳۸۷، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ به ترتیب ۴/۴، ۴/۴، ۲/۷، ۳/۱ و ۵/۹ درصد از تعداد کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی زن بودند. میانگین تعداد زنان در دوره‌های مختلف نمایندگی مجلس شورای اسلامی ۹ نفر بوده است.
۲. نمایندگان مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۹ با تصویب طرح داشتن مدرک تحصیلی فوق لیسانس یا معادل آن به شرط داشتن پنج سال سابقه خدمتی در پست مدیریتی و برای نمایندگان دوره‌های قبل، داشتن مدرک کارشناسی یا معادل حوزوی آن را الزامی کردند.

نمودار ۱. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب سن و تحصیلات



مأخذ: یافته‌های تحقیق.

از آنجاکه جوان‌ترین پاسخ‌گویان در این نمونه تحقیق در گروه سنی ۳۰ سال و کمتر قرار دارد، اولین طبقه در این جدول مربوط به گروه سنی ۳۰ سال و کمتر است. براساس نمودار ۱ در مجموع از کل جمعیت نمونه تحقیق، ۴ نفر (۱۰۰ درصد) از افرادی که تحصیلات کارشناسی ارشد دارند در گروه سنی ۳۰ سال و کمتر قرار دارند. همچنین ۶۰ درصد افراد در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۵۷/۱ درصد در گروه سنی ۴۱ تا ۵۰، ۵۰ درصد افراد در گروه سنی ۵۱ تا ۶۰ سال و ۵۳/۸ درصد افراد در گروه سنی ۶۰ سال و بیشتر دارای تحصیلات دکتری هستند.

جدول ۳، توزیع افراد نمونه مورد مطالعه براساس ضرورت آسیب‌شناسی مجلس را نشان می‌دهد. بر این اساس ۷۰/۶ درصد از پاسخ‌گویان آسیب‌شناسی مجلس را بسیار ضروری می‌دانند و هیچ فردی مخالفتی با ضرورت آسیب‌شناسی مجلس نداشته است. حدود ۱۷ درصد از پاسخ‌گویان عملکرد مجلس شورای اسلامی را در ۴۰ سال خدمت در زمینه قانونگذاری موفق دانسته‌اند. همچنین حدود ۱۷ درصد

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور ————— ۳۲۱

از پاسخگویان عملکرد مجلس شورای اسلامی را در نظارت بر دستگاه‌های اجرایی موفق ارزیابی کردند در حالی که بیش از دوسوم (۷۶/۵ درصد) ناموفق ارزیابی کردند و فقط ۴ درصد عملکرد مجلس شورای اسلامی را بسیار موفق بیان کردند. از سوی دیگر ۱۱/۱ درصد مستدل و منطقی بودن رأی نمایندگان مجلس شورای اسلامی به طرح‌ها و لوایح قانونی را زیاد ارزیابی کردند. در مقابل ۲۰/۳ درصد میزان منطقی بودن رأی نمایندگان به طرح‌ها و لوایح قانونی را پایین ارزیابی کردند. ۷۳/۱ درصد از پاسخگویان که در دوره‌های مختلف مجلس سابقه نمایندگی داشتند به کارآمدی مجلس شورای اسلامی نمره ۱۱ تا ۱۵ داده‌اند و همچنین ۲۳/۴ درصد نیز نمره ۱۰ و کمتر از ۱۰ را به ادوار مختلف مجلس در زمینه کارآمدی دادند.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه بر حسب ضرورت آسیب‌شناسی مجلس و

میزان موفقیت آن

| متغیرها | طبقات | فراوانی | درصد معتبر |
|---|-----------|---------|------------|
| آسیب‌شناسی عملکرد مجلس | تا حدودی | ۲ | ۱/۳ |
| | زیاد | ۴۳ | ۲۸/۱ |
| | خیلی زیاد | ۱۰۸ | ۷۰/۶ |
| موفقیت در قانونگذاری مجلس | خیلی کم | ۵ | ۳/۳ |
| | کم | ۲۱ | ۱۳/۷ |
| | تا حدودی | ۱۰۱ | ۶۶ |
| | زیاد | ۱۵ | ۹/۸ |
| | خیلی زیاد | ۱۱ | ۷/۲ |
| موفقیت در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی | خیلی کم | ۲۸ | ۱۸/۳ |
| | کم | ۸۹ | ۵۸/۲ |
| | تا حدودی | ۳۰ | ۱۹/۶ |
| | زیاد | ۳ | ۲/۰ |
| | خیلی زیاد | ۳ | ۲/۰ |

| متغیرها | طبقات | فراوانی | درصد معتبر |
|------------------------------------|-----------|---------|------------|
| رأی منطقی به طرح‌ها و لوایح قانونی | خیلی کم | ۹ | ۵/۹ |
| | کم | ۲۲ | ۱۴/۴ |
| | تا حدودی | ۱۰۵ | ۶۸/۶ |
| | زیاد | ۱۷ | ۱۱/۱ |
| | خیلی زیاد | ۰ | ۰ |
| نمره کارآمدی مجلس | ۱۰ و کمتر | ۳۴ | ۲۳/۴ |
| | ۱۱ تا ۱۵ | ۱۰۶ | ۷۳/۱ |
| | ۱۶ تا ۲۰ | ۵ | ۳/۴ |
| | بی‌پاسخ | ۸ | - |

مأخذ: همان.

جدول ۴. توزیع درصدی گروه نمونه برحسب اهمیت مجلس مشورتی محلی

| متغیرها | طبقات | فراوانی | درصد معتبر |
|---|--------------------------|---------|------------|
| یاری رساندن تشکیل مجلس مشورتی محلی به نمایندگان | خیلی کم | ۳ | ۲/۰ |
| | کم | ۱۰ | ۶/۸ |
| | تا حدودی | ۵۷ | ۳۸/۵ |
| | زیاد | ۶۳ | ۴۲/۶ |
| | خیلی زیاد | ۱۵ | ۱۰/۱ |
| امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه انتخابیه | بی‌پاسخ | ۵ | - |
| | ایدئالیستی و غیرممکن است | ۳۳ | ۲۳/۴ |
| | امکان‌پذیر و اجرایی است | ۱۰۸ | ۷۶/۶ |
| | بی‌پاسخ | ۱۲ | - |

مأخذ: همان.

براساس جدول ۴، ۵۲/۷ درصد از افراد نمونه، نقش مجلس مشورتی محلی را در یاری رساندن به نمایندگان مجلس در انجام وظایف نظارتی در حوزه‌های انتخابیه

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۲۳

بالا می‌دانند و در مقابل ۸/۸ درصد تأثیر آن را در زمینه یاری رساندن به نمایندگان در انجام وظایف نظارتی در حوزه‌های انتخابیه پایین ارزیابی کردند. ۷۶/۶ درصد از پاسخگویان تشکیل مجلس مشورتی محلی را امکان‌پذیر و اجرایی می‌دانند و ۲۳/۴ درصد نیز چنین تشکیلی را ایدئالیستی و غیرممکن می‌دانند.

۲-۴. تحلیل دو متغیره

براساس نتایج جدول ۵، از آنجا که سطح معناداری به دست آمده بالاتر از ۰/۰۵ است بنابراین بین متغیر جنس و تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود ندارد. در سطح معناداری ۰/۰۳۳ رابطه معناداری بین سن و تشکیل مجلس مشورتی محلی وجود دارد. رابطه معناداری بین سطح تحصیلات و تشکیل مجلس مشورتی محلی وجود دارد. افراد دارای تحصیلات دکتری، بیشتر از افراد دارای تحصیلات لیسانس و کارشناسی ارشد، تشکیل مجلس مشورتی محلی را امکان‌پذیر و اجرایی می‌دانند. همچنین در سطح معناداری ۰/۰۳۱ رابطه معناداری بین آسیب‌شناسی عملکرد مجلس شورای اسلامی و تشکیل مجلس مشورتی محلی وجود دارد. افرادی که ضرورت آسیب‌شناسی مجلس شورای اسلامی را بالا می‌دانند، بیشتر از سایرین تشکیل مجلس مشورتی محلی را امکان‌پذیر و اجرایی می‌دانند.

پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵. آزمون معناداری کای اسکوتر برای بررسی رابطه بین متغیرهای

جمعیت‌شناختی و تشکیل مجلس مشورتی محلی

| سطح معناداری | مقدار آزمون کای اسکوتر | تشکیل مجلس مشورتی محلی | | طبقات | متغیرها |
|--------------|------------------------|------------------------|----------------------|----------------|------------------------|
| | | امکان‌پذیر و اجرایی | ایدئالیستی و غیرممکن | | |
| ۰/۴۲۵ | ۰/۶۳۸ | ۷۵/۷ | ۲۴/۳ | مردان | جنس |
| | | ۱۰۰ | ۰/۰ | زنان | |
| ۰/۰۳۳ | ۱۰/۴۵ | ۱۰۰ | ۰/۰ | ۳۰ سال و کمتر | سن |
| | | ۷۱/۴ | ۲۸/۶ | ۳۱ تا ۴۰ سال | |
| | | ۶۱/۹ | ۳۸/۱ | ۴۱ تا ۵۰ سال | |
| | | ۷۸/۱ | ۲۱/۹ | ۵۱ تا ۶۰ سال | |
| | | ۱۰۰ | ۰/۰ | ۶۱ سال و بیشتر | |
| ۰/۰۱۲ | ۹/۵۳ | ۵۸/۳ | ۴۱/۷ | کارشناسی | تحصیلات |
| | | ۸۵/۵ | ۱۴/۵ | کارشناسی ارشد | |
| | | ۸۶/۴ | ۱۳/۶ | دکتری | |
| ۰/۰۳۱ | ۶/۹۲ | ۶۲/۸ | ۳۷/۲ | تا حدودی | آسیب‌شناسی عملکرد مجلس |
| | | ۸۲/۳ | ۱۷/۷ | زیاد | |
| | | ۱۰۰ | ۰/۰ | خیلی زیاد | |

مأخذ: همان.

جدول ۶، نتایج آزمون کای اسکوتر را در مورد رابطه بین موفقیت مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری و تشکیل مجلس مشورتی محلی را نشان می‌دهد، از آنجاکه سطح معناداری به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ است در نتیجه در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که بین موفقیت مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری و تشکیل

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۲۵

مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین توفیق مجلس در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی با تشکیل مجلس مشورتی محلی نیز در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معناداری وجود دارد. در سطح اطمینان ۹۹ درصد بین مستدل و منطقی بودن رأی نمایندگان به طرح‌ها و لوایح قانونی و تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود دارد. از آنجا که سطح معناداری به دست آمده هر متغیر بالاتر از ۰/۰۵ است در نتیجه بین متغیر بدون پشتوانه حزبی بودن مجلس شورای اسلامی با تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود ندارد و به عبارتی فرض H0 تأیید می‌شود.

جدول ۶. آزمون معناداری کای اسکور برای بررسی رابطه بین موفقیت مجلس شورای

اسلامی و تشکیل مجلس مشورتی محلی

| سطح معناداری | مقدار آزمون کای اسکور | تشکیل مجلس مشورتی محلی | | طبقات | مؤلفه‌ها |
|--------------|-----------------------|------------------------|----------------------|-----------|------------------------------------|
| | | امکان پذیر و اجرایی | ایدئالیستی و غیرممکن | | |
| ۰/۰۴۲ | ۸/۵۹ | ۱۰۰/۰ | ۰/۰ | خیلی کم | موفقیت در قانونگذاری |
| | | ۵۰/۰ | ۵۰/۰ | کم | |
| | | ۸۰/۰ | ۲۰/۰ | تا حدودی | |
| | | ۸۰/۰ | ۲۰/۰ | زیاد | |
| | | ۸۱/۸ | ۱۸/۲ | خیلی زیاد | |
| ۰/۰۴۸ | ۵/۵۶ | ۶۰/۷ | ۳۹/۳ | خیلی کم | توفیق در نظارت بر عملکرد دستگاه‌ها |
| | | ۸۰/۰ | ۲۰/۰ | کم | |
| | | ۷۹/۹ | ۲۰/۱ | تا حدودی | |
| | | ۱۰۰/۰ | ۰/۰ | خیلی زیاد | |

| سطح معناداری | مقدار آزمون کای اسکونر | تشکیل مجلس مشورتی محلی | | طبقات | مؤلفه‌ها |
|--------------|------------------------|------------------------|----------------------|---------------|---|
| | | امکان پذیر و اجرایی | ایدئالیستی و غیرممکن | | |
| ۰/۰۰۱ | ۱۷/۰۹ | ۱۰۰/۰ | ۰/۰ | خیلی کم | مستدل و منطقی بودن رأی نمایندگان به طرح‌ها و لوایح قانونی |
| | | ۶۸/۴ | ۳۱/۶ | کم | |
| | | ۸۲/۳ | ۱۷/۷ | تا حدودی | |
| | | ۴۱/۲ | ۵۸/۸ | زیاد | |
| ۰/۰۰۱ | ۳۰/۸۴ | ۱۰۰/۰ | ۰/۰ | کاملاً مخالفم | بدون پشتوانه حزبی بودن مجلس شورای اسلامی |
| | | ۲۳/۱ | ۷۶/۹ | مخالفم | |
| | | ۸۳/۹ | ۱۶/۱ | تا حدودی | |
| | | ۸۸/۲ | ۱۱/۸ | موافقم | |
| | | ۶۹/۰ | ۳۱/۰ | کاملاً موافقم | |

مأخذ: همان.

۳-۴. تحلیل چند متغیره

رگرسیون لجستیک و تحلیل تشخیصی، روندهای آماری هستند که برای پیش‌بینی در عضویت گروهی به کار می‌روند. هر دو روند به ما امکان می‌دهند تا یک متغیر وابسته طبقه‌ای را براساس تعدادی متغیر پیش‌بین یا مستقل، پیش‌بینی کنیم. این متغیرهای مستقل معمولاً پیوسته هستند، اما رگرسیون لجستیک از عهده متغیرهای مستقل طبقه‌ای برمی‌آید. به‌طور کلی رگرسیون لجستیک در مقایسه با تحلیل تشخیصی می‌تواند در گستره وسیع‌تری از موقعیت‌ها به کار رود (بریس، کمپ و سنلگار، ۱۳۹۱: ۳۹۴).

همان‌طور که می‌دانیم در صورتی که متغیر وابسته از نوع اسمی دو وجهی (۱). غیرممکن و ایدئالیستی بودن تشکیل مجلس مشورتی محلی؛ ۲. قابل اجرا و ممکن بودن تشکیل مجلس مشورتی محلی) باشد، در این صورت باید از رگرسیون لجستیک استفاده کرد. در این روش براساس متغیرهای مستقل و زمینه‌ای تحقیق شامل

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۲۷

جنس، سن، تحصیلات، نمره کارایی مجلس و اهمیت کارآمدی مجلس و ارزیابی عملکرد مجلس هستند. از آنجا که رگرسیون لجستیک به چند روش محاسبه می‌شود، در این تحقیق از روش رگرسیون هم‌زمان استفاده شده است و تمامی متغیرهای مستقل به‌طور هم‌زمان وارد تحلیل شده و اثر تمامی متغیرهای مستقل و زمینه‌ای بر متغیر وابسته بررسی می‌شود.

جهت پی بردن به رابطه و تأثیر متغیر مستقل و زمینه‌ای بر تغییرات متغیر وابسته ابتدا به ارقام ضریب (B) توجه می‌کنیم. ارقام این ستون، مقادیر برآورده شده برای ضرایب مربوط به هر ستون یکی از طبقات متغیرهای مستقل و زمینه‌ای را نشان می‌دهد برای شناخت جهت رابطه موجود بین احتمال وقوع تغییر در متغیر وابسته و هر یک از طبقات مستقل نسبت به طبقه مرجع همان متغیر مستقل باید به علامت ضریب (B) توجه کنیم.

جدول ۷. پیش‌بینی تشکیل مجلس مشورتی محلی با استفاده از رگرسیون لجستیک

| | مدل لجستیک | | متغیر مستقل | |
|------------------|------------|---------|-------------------|--|
| | sig | (B) Exp | B | |
| جنس | - | - | زن (مرجع) | |
| | ** | ۰/۷۸۵ | مرد | |
| تحصیلات | - | - | کارشناسی (مرجع) | |
| | ** | ۱/۳۷۰ | کارشناسی ارشد | |
| | ** | ۰/۵۴۹ | دکتری | |
| نمره کارایی مجلس | - | - | کمتر از ۱۰ (مرجع) | |
| | ** | ۰/۶۱۵ | ۱۱ تا ۱۵ | |
| | ** | ۰/۶۵۷ | ۱۶ تا ۲۰ | |

| مدل لجستیک | | | متغیر مستقل B | |
|------------|---------|---------|-------------------------|----|
| | sig | (B) Exp | | |
| - | - | - | ۳۰ سال و کمتر (مرجع) | |
| ** | ۲۳/۴۴۷ | ۳/۱۵۵ | ۳۱-۴۰ | سن |
| ** | ۶۵/۵۷۰ | ۴/۱۸۳ | ۴۱-۵۰ | |
| ** | ۴۶/۵۴۵ | ۶/۱۳۷ | ۵۱-۶۰ | |
| ** | ۱۱۰/۹۲۴ | ۷/۰۰۶ | ۶۱ سال و بیشتر | |
| * | ۱/۰۳۳ | ۰/۰۳۳ | میزان اهمیت کارایی مجلس | |
| ** | ۱/۰۶۶ | ۰/۰۶۴ | ارزیابی عملکرد مجلس | |
| ** | ۰/۲۳۰ | -۱۰/۲۰۲ | درصد ثابت | |
| ۸۲/۹ | | | درصد درستی | |
| ns ۷/۱۷ | | | Chi Square | |
| ۱۷۵/۳۸ | | | Log likelihood -2 | |
| ۰/۵۶۰ | | | Nagelkerke R Square | |

مأخذ: همان.

در مدل نهایی، معادله رگرسیون لجستیک تأثیر متغیرهای مختلف بر امکان اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی بررسی و تأثیر هم‌زمان همه متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد سنجش قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد، متغیرهای جنس، تحصیلات، سن، نمره کارایی مجلس در گروه ۱۱ تا ۱۵، میزان اهمیت کارایی و میزان ارزیابی عملکرد مجلس تأثیر معناداری بر احتمال (وقوع) اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی دارند. از سوی دیگر گروه نمره کارایی ۱۵ تا ۲۰ تأثیر معنادار و معکوس بر احتمال (وقوع) اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی دارند.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

وجود نهاد مجلس شورای اسلامی یکی از مهم‌ترین تجلیات مردم‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی است. نمایندگان مجلس را مردم انتخاب می‌کنند تا در جایگاه قدرت از طرف مردم برای سرنوشت کشور تصمیم‌گیری کنند. آنها وکیل مردم برای عمل براساس منافع و دغدغه‌های مردم شناخته می‌شوند و موظفند تا در چارچوب اصول اسلامی در جهت ریل‌گذاری برای ترقی و پیشرفت کشور اقدام کنند. مجلس شورای اسلامی در ساختار قدرت سیاسی کشور جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. مجلس را قوه عاقله هر نظامی قلمداد می‌کنند و آن را تجلی اراده عمومی به حساب می‌آورند که کارویژه آن وضع قانون یا قواعد کلی لازم‌الاجراست. در این پژوهش با استفاده از داده‌های گردآوری شده به بررسی وضع موجود و خلأهای مجلس شورای اسلامی و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در مرکز حوزه انتخابیه پرداخته شد. نتایج پژوهش بیانگر آن است که ۷۰/۶ درصد از پاسخگویان، آسیب‌شناسی مجلس را بسیار ضروری می‌دانند. بیش از دوسوم (۷۶/۵ درصد) پاسخگویان، عملکرد مجلس شورای اسلامی را در این زمینه قانونگذاری پایین ارزیابی کردند. ۵۲/۷ درصد از افراد نقش مجلس مشورتی محلی را در یاری رساندن به نمایندگان مجلس در انجام وظایف نظارتی در حوزه‌های انتخابیه بالا می‌دانند.

نتایج تحلیل دو متغیره نشان داد که بین سن و سطح تحصیلات با تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود دارد. افرادی که ضرورت آسیب‌شناسی مجلس شورای اسلامی را بالا می‌دانند، بیشتر از سایرین تشکیل مجلس مشورتی محلی را امکان‌پذیر و اجرایی می‌دانند. همچنین بین موفقیت مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری و تشکیل مجلس مشورتی محلی رابطه معناداری وجود دارد. بین توفیق مجلس در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی با تشکیل مجلس مشورتی

محلی رابطه معناداری وجود دارد. در نهایت نتایج تحلیل چند متغیره نیز نشان داد که متغیرهای جنس، تحصیلات، سن، نمره کارایی مجلس در گروه ۱۱ تا ۱۵، میزان اهمیت کارایی و میزان ارزیابی عملکرد مجلس تأثیر معناداری بر احتمال (وقوع) اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی دارند. از سوی دیگر گروه نمره کارایی ۱۵ تا ۲۰ تأثیر معنادار و معکوس بر احتمال (وقوع) اجرایی بودن مجلس مشورتی محلی دارند. می‌توان گفت نظارت یکی از اصول مهم در کشورهای مبتنی بر دموکراسی است که با اجرای شایسته آن قوای حاکمه از فساد سیاسی و اقتصادی دور نگاه داشته می‌شود. در این بین نظارت بر نمایندگان پارلمان نیز در بسیاری از کشورها و از جمله ایران مورد توجه قرار گرفته است. هرچند نمایندگان باید استقلال و آزادی بیان داشته باشند ولی برخلاف آنچه در ابتدا به نظر می‌رسد نظارت بر نمایندگان منافاتی با این امتیازات ندارد. جلوگیری از فساد سیاسی، رانت‌خواری، حفظ وحدت پارلمان و ... نظارت بر نمایندگان را ضروری می‌سازد. در این بین نحوه نظارت بر نمایندگان و شیوه‌های اجرای آن بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. در کشور ما پس از تصویب قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان شیوه نظارت درون‌سازمانی پذیرفته شده است (قزل‌سوفلو، ۱۳۹۴). از سوی دیگر نظارت کارآمد و مؤثر، در نتیجه تبعیت از قوانین و مقررات و رعایت اصول ارزشی و کارآمدی نظام دموکراتیک حاصل می‌شود. از این رو با اجرای چنین اصولی است که می‌توان ارزیابی و قضاوتی درست در خصوص خصایص منصفانه و آزاد بودن رفتار پارلمان داشت.

با توجه به جایگاه مهم و اساسی نمایندگان مجلس در تأثیرگذاری مستقیم بر سرنوشت جامعه، تضمین مصالح عمومی کمترین چیزی است که از یک نهاد مهم پارلمان انتظار می‌رود. چه اینکه مقام‌های عمومی هر یک صلاحیت‌های خاصی دارند که با قانون اساسی و قوانین عادی به آنها اعطا شده است. این صلاحیت‌ها وجود

ضرورت و امکان تشکیل مجلس مشورتی محلی در حوزه‌های انتخابیه کشور _____ ۳۳۱

برخی تکالیف حرفه‌ای را برای مقام‌های مذکور به‌دنبال دارد. انجام تکالیف حرفه‌ای موجب نگرش مثبت به آنها و جایگاه‌شان می‌شود و درنهایت باعث ترمیم اعتماد عمومی به آنها خواهد شد. پاسخگویی اساساً در دموکراسی‌های مبتنی بر نمایندگی معنادار است یعنی جایی که ارتباط میان حاکمان و شهروندان براساس رابطه اصیل-وکیل طراحی شده است. در چنین ارتباط و ضوابطی نحوه انجام کار معین می‌شود و وکیل فقط مجاز است در این محدوده اقدام کند. این امر محوری که اندیشمندانی نظیر جان لاک در عرصه روابط سیاسی حاکمان و شهروندان به کار گرفته شده در نهاد نمایندگی متبلور شده است. وقتی قدرت نمایندگی از اصیل یعنی شهروندان به وکیل یعنی صاحب‌منصبان سیاسی منتقل می‌شود، ناگزیر باید سازوکاری وجود داشته باشد که براساس آن وکیل بابت اقدام‌هایی که انجام می‌دهد، پاسخگو باشد و در صورت ارتکاب تخلف، تنبیه یا از سمتش عزل شود. بر این اساس نظارت مردم بر اجزای حاکمیت یکی از مهم‌ترین وظایف برشمرده شده برای مردم در حکومت‌های اسلامی است. مردم نمی‌توانند نسبت به عملکرد مسئولانی که خود انتخاب کرده‌اند، بی‌تفاوت باشند و باید با رصد رفتار و عملکرد آنان، همواره بر آنها نظارت داشته و مانع انحراف و سوءاستفاده شوند.

بر مبنای نتایج پژوهش به نظر می‌رسد که با قوانین موجود و با استفاده از توانمندی‌های محلی و ظرفیت‌های خالی دستگاه‌های اجرایی و دعوت از نیروهای داوطلب خدمت با ایجاد شرایط برابر برای حضور آنها، تشکیل مجلس مشورتی محلی در مرکز حوزه‌های انتخابیه می‌تواند این خلأ را پر کرده و موکلان را در تصمیم‌سازی نمایندگان خود یاری و مشارکت دهند. این مجلس محلی می‌تواند کمیسیون‌هایی به تعداد و متناظر با کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی داشته باشد برای بررسی و تطبیق منافع ملی و محلی روی طرح‌ها و لوایح که باید در مجلس مورد تصویب

قرار گیرد. نماینده یا نمایندگان حوزه انتخابیه مجلس طرح‌ها و لوایح را برای بررسی، کارشناسی و اظهار نظر مشورتی به مجلس محلی ارجاع دهند، تا تأثیر آنها (در صورت نهایی شدن) را در حوزه انتخابیه مورد بررسی قرار داده و سپس پیشنهادهای مربوطه را برای طرح در صحن علنی مجلس بیان کنند. از طرفی این مجلس محلی می‌تواند مطالبات و نیازهای حوزه انتخابیه را تجمیع، اولویت‌بندی و در قالب طرح‌های پیشنهادی به نمایندگان خود در مجلس شورای اسلامی ارائه دهد.



منابع و مأخذ

۱. اپتر، ارنست (۱۴۰۰). *مقدمه‌ای بر تحلیل سیاسی*، ترجمه عرفان ایمانی، چاپ اول، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان.
۲. اسولیوان، نوئل (۱۳۸۸). *نظریه سیاسی در گذار (بررسی انتقادی)*، ترجمه حسن آب‌نیک، تهران، انتشارات کویر.
۳. بریس، نیکلا، ریچارد کمپ و رزمی سنلگار (۱۳۹۱). *تحلیل داده‌های روان‌شناسی با برنامه*، ترجمه خدیجه علی‌آباد و سیدعلی صمدی، ویرایش دوم، چاپ دوازدهم، تهران، نشر دوران.
۴. جلالیان، عسگر (۱۳۹۶). «کارآمدی مجلس شورای اسلامی و راهکارهای ارتقای آن در حقوق داخلی»، *فصلنامه راهبرد*، دوره ۲۲، ش ۸۲.
۵. حقیقی، علی‌محمد و حدیثه کولیایی (۱۳۹۶). «بررسی تحولات دوره ششم و هفتم مجلس شورای اسلامی»، *پژوهش ملل*، ش ۲۰.
۶. داودی، حمیدرضا، احمد بخشایش اردستانی و اصغر عربیان (۱۳۹۸). «بررسی نقش‌های تقنین و نظارتی مجلس شورای اسلامی و نقش آن در الگوی حکمرانی خوب»، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، دوره ۹، ش ۳.
۷. رجب‌لو، علی و مژگان خوشینام (۱۳۹۵). «جهانی شدن و سرنوشت مدل‌های دموکراسی»، *جامعه‌شناسی تاریخی*، دوره ۱، ش ۸.
۸. سیدین‌زاده، میرقاسم و منصور انصاری (۱۳۹۸). «رابطه روش حکومتی با فرایند دموکراسی‌سازی و تحکیم دموکراسی»، *اندیشه سیاسی در اسلام*، دوره ۶، ش ۲۲.
۹. صابری، علی و هادی طحان نظیف (۱۴۰۰). «مجلس شورای اسلامی و لزوم ارزیابی تأثیرات قانون در مرحله تقنین»، *فصلنامه دانش حقوق عمومی*، دوره ۹، ش ۱۰.
۱۰. طباطبایی، سیدمحمد (۱۳۹۶). «نظام پارلمانی در اروپا، از تعامل سیستم‌های مونو و بی‌کامرالیسم تا تعادل میان مجالس عالی و ملی»، *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، دوره ۱، ش ۲۴.

۱۱. قزل سوفلو، محمود (۱۳۹۴). «نظارت بر رفتار و عملکرد نمایندگان مجلس شورای اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

۱۲. مسیبی، سیدمحمدعلی، هادی خانمحمدی و مهدی حسنونند (۱۳۹۹). «شناسایی شاخص های ارزیابی عملکرد نمایندگان مجلس»، *مطالعات راهبردی بسیج*، دوره ۲۳، ش ۸۹.

۱۳. یاری، محمدجواد، احمد آذین و علیرضا گلشنی (۱۳۹۹). «ضرورت ها، الزامات و اصلاحات لازم برای افزایش کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه علمی پژوهش های انقلاب اسلامی*، دوره ۱۲، ش ۳۲.

14. Chiru, M. (2018). "The Electoral Value of Constituency-Oriented Parliamentary Questions in Hungary and Romania", *Parliamentary Affairs*, Vol. 71, No. 4.
15. Hobbes, T. (2002). *Leviathan*, Perterborough, Broadview Press.
16. Kountouri, F. (2018). "Patterns of Renewal and Continuity in Parliamentary Elites, The Greek MPs from 1996 to 2015", *The Journal of Legislative Studies*, Vol. 24, No. 4.
17. Mandelbaum, G.A. (2012). "Strengthening Parliamentary Accountability, Citizen Engagement, and Access to Information: A Global Survey of Parliamentary Monitoring Organizations", *World Bank Institute*, Vol. 13, No. 70.
18. Matthews, F. (2021). "The Value of 'Between-Election' Political Participation: Do Parliamentary E-Petitions Matter to Political Elites?", *The British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 23, No. 3.
19. Morgan, Edward and Petra Schleitter (2004). "Governmental Change in A Presidential-Parliamentary Regime: The Case of Russia 1992-2007", *Post-Soviet*, Vol. 20, No. 2.
20. Morris, C. (2012). *Parliamentary Election, Representation and Law*, UK: Hart Publishing Ltd.
21. Parsojo, E. (2009). *Handbook on Transparency and Accountability of Parliament*, UNDP Parliamentary Support Program.
22. Pitkin, H.F. (1967). *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press.
23. Zareei, A. and Y. Fozi (2017). "Analysis of Political and Social Contexture of Islamic Consultative Assembly's representatives; First to Five Periods", *Contemporary Political Investigations*, Vol. 7, No. 22.